

DIDACTICA EDUCATIEI MORALE

**Demersuri metodologice pentru învățământul
primar și prescolar**

2

MARIA SAVU - CRISTESCU

DIDACTICA EDUCATIEI MORALE

**Demersuri metodologice pentru
învatamântul primar si prescolar**

**EDITURA UNIVERSITARA
Bucuresti, 2014**

Redactor: Gheorghe Iovan
Tehnoredactor: Ameluta Visan
Coperta: Monica Balaban

Editura recunoscuta de Consiliul National al Cercetarii Stiintifice (C.N.C.S.) si inclusa de Consiliul National de Atestare a Titlurilor, Diplomelor si Certificatelor Universitare (C.N.A.T.D.C.U.) în categoria editurilor de prestigiu recunoscut.

Descrierea CIP a Bibliotecii Nationale a României
SAVU-CRISTESCU, MARIA

Didactica educatiei morale : demersuri metodologice pentru învățământul primar si prescolar / Maria Savu-Cristescu. - Bucuresti :

Editura Universitara, 2014

ISBN 978-606-28-0004-8

371.3:37.034:373.24+373.3

DOI: (Digital Object Identifier): 10.5682/ 978-6062800048

© Toate drepturile asupra acestei lucrari sunt rezervate, nicio parte din aceasta lucrare nu poate fi copiată fara acordul Editurii Universitare

Copyright © 2014

Editura Universitara

Editor: Vasile Muscalu

B-dul. N. Balcescu nr. 27-33, Sector 1, Bucuresti

Tel.: 021 – 315.32.47 / 319.67.27

www.editurauniversitara.ro e-mail:

redactia@editurauniversitara.ro

Distributie: tel.: 021-315.32.47 /319.67.27 / 0744 EDITOR / 07217 CARTE
comenzi@editurauniversitara.ro O.P. 15, C.P. 35, Bucuresti
www.editurauniversitara.ro

CUPRINS

Introducere.....	9
Capitolul 1. Societate - morala - educatie morala.....	11
1. Educatie morala si integrare sociala	11
2. Scurta perspectiva istorica asupra educatiei morale	15
3. Valori si modele de conduita morala	18
4. Componentele moralei sociale	26
4.1. Idealul moral, valorile morale, normele si regulile morale	26
4.2. Esenta si scopul educatiei morale	29
5. Didactica educatiei morale	31
6. Relatia de interdependenta dintre educatia morala si celelalte laturi ale educatiei.....	35
Capitolul II. Obiectivele si procesualitatea educatiei morale	42
1. Personalitate si morala.....	42
2. Educatia caracterului si a vointei.....	44
3. Formarea constiintei morale si a conduitei morale.....	48
4. Conceptii asupra formarii conduitei si constiintei morale: Jean Piaget, Lawrence Kohlberg, Nancy Eisenberg	65
5. Particularitati ale dezvoltarii morale la vârsta prescolara si scolară mica.....	75

6. Autoeducatia morala.....	80
Capitolul III. Principiile educatiei morale.....	85
1. Conceptul de principiu al educatiei	85
2. Principiile educatiei morale	86
2.1. Caracterul multidimensional al educatiei morale	87
2.2. Caracterul activ al educatiei morale	88
2.3. Grupul - cadrul psihosocial al educatiei morale	89
2.4. Sprijinirea pe elementele pozitive ale personalitatii copilului în vederea prevenirii si corectarii celor negative.....	90
2.5. Îmbinarea exigentei cu respectul fata de copii	91
2.6. Respectarea particularitatilor de vârsta si individuale	92
2.7. Unitatea, continuitatea si consecventa în educatia morala	93
Capitolul IV. Continuturile educatiei morale	94
1. Educatia în spiritul valorilor socio - umaniste	94
2. Educatia relatiilor interumane	97
3. Educatia în spiritul valorilor patriotice	102
4. Educatia conduitei cooperante si coparticipative	105
5. Educatia valorilor conduitei disciplinate; autodisciplina în spatiul valorilor morale	108
6. Educatia pentru învatare si atitudine proactiva.....	112
7. Civismul - componenta fundamental - activa a personalitatii morale	115
Capitolul V. Metodologia educatiei morale.....	123
1. Activitatile formativ - morale; specificitate metodologica	123
2. Strategii, metode, tehnici si mecanisme în educatia morala ...	127
3. Imitatia - mecanism implicat in formarea morala a copilului.	141
4. Cunoasterea si evaluarea profilului moral al copiilor si	

elevilor	145
Capitolul VI. Școala și familia – principalele instanțe	
de socializare și formare morală a copilului.....	152
1. Clasa de elevi – spațiu formativ al educației morale	152
2. Cadrul didactic - model și comodelator al personalității	
elevilor	155
2.1. Valoarea de model a personalității profesorului	
155	
2.2. Profesorul - comodelator al personalității elevilor.....	
161	
3. Curriculumul preșcolar și primar - perspectivă constructivă	
valorice ale personalității morale a copiilor	
și elevilor.....	165
3.1. Activitățile din grădiniță și educația morală a	
copiilor.....	165
3.2. Valori, modele și experiențe morale în curriculum	
pentru învățământul primar.....	167
4. Rolul familiei în educația morală a copiilor	171
Bibliografie	176

INTRODUCERE

Morala reprezintă o dimensiune esențială a ființării omului, a manifestării sale în plan social. Privită sub aspectul acțiunii în care se întruchiează relațiile omului cu sine, cu semenii și cu societatea, morala ne apare ca o componentă indispensabilă a educației. Morala socială are un caracter obiectiv și constituie baza ontologică a educației morale.

„Educația însăși” cum o numește Reboul, „gramatică a vieții”, „marele scop al existenței individuale și sociale”, conștiința colectivă aptă „să dezarmeze toate surprizele”, „să aducă izbândă în armonia și plenitudinea omului”, educația morală presupune raportarea conținutului său la noțiunea de morală, abordabilă atât din punct de vedere psihosocial cât și filozofic.

O scurtă privire în dicționarul de filozofie ne arată că morala marchează „o teorie a relațiilor omului cu lumea și cu sine” (Dictionnaire de la philosophie, 1995, 177), ceea ce evidențiază rolul activ al conștiinței umane în dezvoltarea societății, precum și în formarea și dezvoltarea personalității.

Psihologia socială abordează morala ca una dintre formele de manifestare a conștiinței sociale, ca reflectare a existenței sociale la nivel teoretic și practic. Comportamentul moral s-a impus ca unul dintre mecanismele care au adus cea mai semnificativă contribuție la constituirea patrimoniului de valori ale unei comunități.

Asocierea dintre morală și civism este firească și necesară. Această relație constituie una dintre formele de reglementare a conviețuirii umane, formă ce nu reflectă pur și simplu întâlnirea dintre indivizi și societate, ci angajează manifestări comportamentale care, depășind interesele particulare ce nu pot fi neglijate, promovează explicit interesele sociale. Rolul moralei se manifestă, așadar, și în faptul că îl determină pe individ la o comportare valoroasă din punct de vedere social.

Educația morală (formală și informală) reprezintă cea mai importantă modalitate de conservare și transmitere a patrimoniului de valori care caracterizează o comunitate. Dimensiunea sa fundamentală este formarea cetățeanului ca agent moral.

Comportamentul individului în societate este reglementat de valori și norme, de tradiții și obiceiuri organizate într-un sistem de generațiile anterioare, transmise și promovate în practicile sociale și în cele educaționale. Participarea activă a individului la viața comunității căreia îi aparține este condiționată de conștientizarea și asumarea acestor repere, de nivelul dezvoltării socio-culturale a personalității sale, ca rezultat al influențelor de natură educativă provenite din întreg mediul social în care trăiește și al calității acțiunilor explicite de educație morală. Ansamblul acestor influențe și acțiuni educative configurează dimensiunile procesului de integrare socială.

Comportamentul moral se formează prin valorificarea în acțiuni educaționale a valorilor egalității în drepturi, justiției și solidarității, ale respectului față de celălalt, ale toleranței etc. De asemenea, se fondează pe norme și reguli stabilite în spiritul valorilor morale, căci, așa cum arată teoriile psihologice și sociologice, orice comportament corespunde unei valori, unei norme, unei reguli.

Rolul jucat de un individ în societate poate fi analizat și înțeles plecând de la o normă comună prescriptivă, de la norma de rol pe care a interiorizat-o, asupra căreia reflectează înainte de a o transpune în viața cotidiană. Oamenii se raportează tot timpul la exigența normelor și regulilor de orice fel, dar a le urma nu înseamnă a te supune necondiționat acestora, ci, a-ți regla comportamentul prin raportare activă, reflexiv - critică la ele.

Comportamentul moral nu este un dat, el se dobândește prin educație, ca efort permanent de informare și interpretare, de formare a judecății și a spiritului critic, de conștientizare și de participare. Putem spune că omul nu se naște ființă morală, ci, devine, iar ceea ce devine depinde esențial de educația pe care o primește.

Educația moral - civică nu poate fi rezumată la o simplă disciplină școlară și academică, pentru că nu este doar o chestiune de educație formală, ci, ar trebui să fie efectul total și global a tot ceea ce noi învățăm în familie, în școală și în afara acestora.

Educația morală este, deci, o necesitate socială pe care toți factorii educaționali trebuie să o conștientizeze și să și-o asume în mod activ, deoarece conștiința și conduita morală reprezintă condiții fundamentale ale echilibrului, securității și binelui social.

Capitolul 1

SOCIETATE - MORALĂ - EDUCAȚIE MORALĂ

1. Educație morală și integrare socială

Educația în spiritul exigențelor vieții sociale presupune asimilarea valorilor culturii, în particular a valorilor morale, ca o necesitate vitală pentru individ, pentru progresul lui și al societății din care face parte. Valorile însușite se situează într-un orizont al trebuințelor individuale și sociale. Ele stau la baza unor modele acționale în diverse împrejurări ale vieții. Inserate la nivelul subiectivității umane, valorile devin repere ale existenței, fortifică interioritatea dând valoare și caracterizând personalitatea individului. Pentru viața umană, lumea valorilor morale este un punct de sprijin în universul social și spiritual.

Scopul fundamental al educației morale îl constituie formarea individului în perspectiva integrării sociale. Configurarea deprinderilor cetățenești, modelarea socio-morală a comportamentului individual în scopul participării conștiente și responsabile la viața socială, reprezintă deziderate educaționale extrem de importante. „Coeziunea oricărei societăți se afirmă prin activități și scopuri comune, dar și prin împărtășirea unor valori, ce reprezintă diferitele aspecte ale dorinței de a trăi împreună” (Delors,2000,39).

Sistemul social poate fi privit ca o configurație de modele culturale, care furnizează omului tehnici de viață în grup, de interacțiune și integrare socială, conform unor așteptări sau cerințe indispensabile din perspectiva conviețuirii sociale. Aceste modele valorifică și dezvoltă umanul din natura umană, ridicându-l la statutul moral de OM. Om nu ești, ci devii. Civilizația democratică modernă are ca valoare fundamentală omul, iar rolul educației este de a valorifica maximal potențialul uman.

Dezvoltarea personalității, ca proces de socializare, are la bază transmiterea unui sistem de valori de la o generație la alta, căci, „Fără cultură n-ar putea să existe nici sisteme sociale de tip uman, nici

posibilitatea noilor membri de a se adapta la ele” (Linton, 1968, 63). În ansamblul valorilor culturii, valorile morale au o semnificație majoră, dând sens și conținut valorilor intelectuale, profesionale sau estetice. Emil Durkheim afirma că „Societatea este singura sursă a moralității”, altfel spus, instanțele socializării se regăsesc în universul cotidian, fiind reprezentate de persoane din anturajul copilului sau personaje din cărți, filme, mass-media, de grupurile cu care se vine în contact (familia, vecinii, grupul de joacă, grupul școlar organizat sau cel spontan etc.), instituțiile și organizațiile cu care intră în relații formale.

Nu putem vorbi de structuri coerente cu privire la organizarea socială, politică, administrativă, juridică sau educațională fără să identificăm dimensiunea morală, civilizatoare, a viziunii omului asupra vieții, asupra propriei condiții și asupra lumii. Tot astfel, nu putem să descifrăm cu adevărat tabelele de valori ale unui popor sau grup social fără să intrăm în universul valorilor morale, ca reflecții ale intereselor, trebuințelor, aspirațiilor, opțiunilor sau deciziilor din sfera lumii materiale și spirituale, după cum, nu putem vorbi de cultură, fără să vorbim de civilizație, de personalitate, de învățare, de răspuns comportamental pozitiv sau negativ, de progres în cele mai variate sfere ale umanului și socialului.

La nivelul societății pot fi identificate structuri axiologice, ce înglobează valori, norme și atitudini generalizate. Procesul de integrare socio-culturală a individului poate fi înțeles în termeni de dobândire și interiorizare a acestor elemente structurale general umane sau specifice grupurilor sale de apartenență. Odată sedimentate în structura personalității sale, aceste valori, norme și atitudini îi servesc drept repere orientative în viața cotidiană, drept criterii evaluative în relațiile interpersonale, drept standarde în funcție de care se iau decizii acționale. Ele se vor constitui în ceea ce Constantin Cucoș numește „referențial axiologic”, termen prin care este desemnată „...totalitatea mobilurilor individuale și a normativelor supraindividuale, interiorizate de subiect, care se actualizează în orice act de valorizare” (Cucoș, 1995, 44). Acest „referențial” care asigură autonomie și competență axiologică individului, el însuși o valoare culturală dobândită, se instituie prin asimilare individualizată a reperelor valorice dezirabile la un moment dat, dar, totodată, rămâne permeabil la noi stimuli culturali, la noi dezvoltări și reajustări.

Din perspectiva vieții sociale, un ideal, un principiu, o normă, o însușire sau o faptă nu au valoare în sine, ci dobândesc această valoare în anumite raporturi determinate, ca relații active și constructive între om și societate. Desigur, toate aceste elemente componente ale moralei includ întotdeauna un model ideal, dar ele trebuie apreciate din punct de vedere social ca fiind dezirabile. Pentru a le exprima, inclusiv la nivelul discursului comun, sunt utilizate concepte cuprinzătoare rezultate în urma analizei și reflecției asupra relațiilor dintre oameni, asupra convingerilor, sentimentelor, atitudinilor, deprinderilor de care ei dau dovadă, dobândite prin educație sau pur și simplu în practica vieții cotidiene.

Sistemul valorilor, normelor, preceptelor și regulilor morale configurează modelele sau prototipurile de comportare morală aplicabile într-o situație dată. Prin raportare activă la acestea individul își exteriorizează atitudinea morală în fapte și acțiuni concrete. Nerespectarea lor în planul conduitei atrage după sine sancțiuni de natură morală (de exemplu, oprobiul public), iar când gravitatea depășește o anumită limită, și sancțiuni de natură juridică.

Orice acțiune poate fi supusă aprecierii din perspectivă morală; aceasta se poate realiza pe două planuri: ca judecată a celorlalți asupra celui care acționează, dar și ca apreciere personală a valorii morale a propriei acțiuni. Actul aprecierii arată, totodată, că morala nu este numai un reglator al conviețuirii umane, ci și o formă a cunoașterii sociale.

Prin norme și principii, morala reglementează relațiile de conviețuire. În virtutea lor, ne raportăm la societate, la semenii, la noi înșine. Raporturile cu societatea au ca reper obligațiile și responsabilitățile economico-profesionale, patriotice, civice, politice, administrative, obștești. Angajarea în realizarea obligațiilor și responsabilităților sociale are pe lângă o fundamentare juridică și una morală.

În toate rolurile și funcțiile sociale în care suntem angajați (profesionale, politice, administrative) recunoașterea și aprecierea depind de spiritul de dreptate, de corectitudinea, de exigența, demnitatea, competența pe care le manifestăm. Raporturile și relațiile personale cu alții au ca fundament valori și conduite morale. În familie, în relațiile parentale, în grupurile profesionale se impun a fi respectate anumite exigențe de comportare morală: corectitudine, responsabilitate, armonie, respect etc. Calitatea relațiilor personale,

depinde de concordanța dintre trebuințe, dorințe, aspirații și de conținutul raporturilor inter - individuale în care se pun în evidență valori și conduite morale. Ne exercităm obligațiile profesionale nu numai din necesitate și constrângere economică și juridică, ci și din considerente morale, deontologice, motivația fiind legată de nevoia umană de a comunica, colabora și coopera pentru a realiza sarcinile, dorința de recunoaștere și afirmare, satisfacția realizării și exprimării de sine în activitățile pe care le realizăm. Profesiunea nu este numai un mijloc de câștigare a existenței, ci și un mod de a trăi moral.

În raportarea la noi înșine, la faptele și sentimentele noastre, conștiința de sine devine instanța de judecată, care în funcție de spectrul valorilor morale care ne caracterizează, ne oferă starea de confort sau disconfort psihic, de satisfacție sau dezamăgire, cu rol regulator în planul evoluției personalității.

Punctele de vedere prezentate ne pun în fața „dilemei” educației morale: Pentru cine o realizăm? Pentru societate sau pentru individ? Olivier Reboul răspunde că fiecare dintre cele două scopuri sunt insuficiente, nesatisfăcătoare. De aceea el introduce un alt scop, dincolo de individ și de societate: umanitatea, ca drept universal, făcând precizarea că „umanitatea semnifică nu doar totalitatea oamenilor, ci ceea ce au comun, ceea ce este specific ființei umane. Ea este o valoare, nu un fapt. O valoare care nu există decât prin noi, o demnitate care nu înseamnă a fi cunoscută, ci a o recunoaște în altul ca și în noi, o egalitate pentru care știința nu aduce nici o dovadă, dar care trebuie să fie dorită înaintea tuturor dovezilor” (Reboul,1992,90). Pentru autorul francez, egalitatea nu este o ordine a naturii sau a convențiilor, ci o ordine a „sacrului”, care derivă împreună cu comunicarea universală (ca interînțelegere între culturi) și solidaritatea, din umanitate.

În concluzie, viața morală implică: superioritatea modelelor valorice, normative și praxiologice în planul existenței morale, indicii de sănătate morală, calitatea morală în sfera relațiilor de muncă, precum și a relațiilor interindividuale directe sau indirecte, calitatea conștientizării și rezolvării mutuale, pozitive ale unor eventuale contradicții, deschiderea tabelii de valori morale către comunitate, capacitatea de integrare a noilor generații în fluxul valorilor perene ale umanității etc. La nivel instituțional viața morală încorporează: valorile conduitelor profesionale, calitatea raporturilor de comunicare om - instituție, varietatea statut - rolurilor, a drepturilor și îndatoririlor

aparținând cetățeanului obișnuit, indicele de libertate și responsabilitate cu care omul obișnuit își desfășoară activitatea și participă la treburile cetății, dimensiunile valorilor de considerație și respect ce operează în viața particulară a fiecăruia.

2. Scurtă perspectivă istorică asupra educației morale

Componentă indispensabilă a educației, educația morală a evoluat o dată cu devenirea acesteia ca domeniu de studiu sistematic și a reflectat cu fidelitate metamorfozele sociale ale societății umane.

Încă din antichitate, școlile îi pregăteau pe copii pentru viață, pentru conducerea statului sclavagist și pentru cariera militară. Elevii acestor școli (băieți din păturile sociale privilegiate) învățau să devină buni cetățeni, strategii militari pricepuți, să participe la organizarea și conducerea statului sclavagist.

În antichitatea greacă educația urmărea dezvoltarea armonioasă (fizică, intelectuală, morală) a tânărului, formarea trăsăturilor pozitive de caracter, precum: respectul pentru lege, stăpânirea de sine, cumpătarea, virtutea ca vârf al perfecțiunii morale. În climatul școlar și în familiile lor, copiii erau formați pentru comportare civilizată în societate și în agora, pentru practicarea virtuții, ca cea mai de seamă învățătură. Toata istoria pedagogiei și a filosofiei promovează această idee: „...încerc a vă convinge pe toți să nu vă îngrijiți de trupuri mai mult decât orice, nici să vânați cu atâta înverșunare averi, cât să vă osteniți pentru suflet, pentru felul cum sar putea el desăvârși; căci nu din averi izvorăște virtutea, ci din virtute izvorăsc și averile și toate celelalte bunuri omenești ” spunea marele filosof Socrate (Platon, Apologia).

La romani, „adevăratul bărbat roman” - modelul ideal de cetățean - se caracteriza prin cumularea unor însușiri principale în persoana sa: respect față de lege (lex), spirit de justiție, supunere față de ordinea existentă și față de îndatoririle sociale, bun retor, politician abil și militar curajos.

În epoca medievală, cultura și educația cavalerescă fac din cavaleri modelul de virtute pentru ceilalți cetățeni ai statului feudal; apărându-și feuda și participând la războaie de întărire a regalității, aceștia au intrat în conștiința posterității ca bărbați marcați de onoare, omenie, tenacitate, neînfricare, credință în biserică și fidelitate față de rege, statornicie în dănuirea organizării statale existente. Școlile

confesionale de pe lângă mănăstiri și biserici, dintre care unele pregăteau și fete (pentru viața de familie, ca bune soții și mame), le transmiteau tinerilor învățături religioase, morale și civice prin intermediul proverbelor, pildelor și ghicitorilor, al basmelor și cântecelor populare, de cele mai multe ori transmise din generație în generație prin viu grai sau strânse în scrierile populare. Aceste învățături promovau obligativitatea unor reguli de comportare în societatea feudală pentru copiii păturilor sociale privilegiate: respectul față de nobili, față de cei în vârstă, față de Dumnezeu, față de cultură și învățătură.

Mai târziu, umaniștii au cultivat „omul universal” (homo universalis), tânăr la suflet, virtuos, înțelept, cumpătat, curajos, drept, modest, politicos și harnic. Școlile din acele vremuri predau elevilor normele morale și urmăreau respectarea lor. Deprinderile de conduită și de muncă erau formate cu ajutorul exemplului, al povestirii morale, al exercițiului moral (Peneș, Molan, 1997, 7-11).

Începând cu epoca modernă, ca rezultat al revoluțiilor burgheze, școala devine un pol esențial al organizării sociale, iar educația membrilor societății în spiritul legilor și al respectării lor ca un bun cetățean este înscrisă în programa școlilor de diverse orientări și niveluri de școlaritate.

J. Locke, autor al cunoscutului „Eseu asupra intelectului omenesc”, cel care pune pentru prima oară problema originii, naturii, puterii și întinderii cunoașterii, a considerat educația intelectuală partea cea mai puțin importantă a educației, iar cunoștințele pe care le dobândim, „prețioase, dar numai întrucât servesc altor destoinicii mai importante: virtutea și înțelepciunea”(Locke, 1971, 106). În concepția filosofului și pedagogului englez, o educație bună cultivă voința, fermitatea, politețea, sentimentul onoarei, și are ca rezultat „minte sănătoasă, inima bine condusă și constituția fizică robustă”.

Iluministul enciclopedist J.J. Rousseau, promotor al teoriei despre libertate și egalitate, în lucrarea sa „Emil sau Despre educație”, încrezător în natura bună a copilului la naștere, viciată însă de moravurile societății, considera că acesta trebuie să trăiască în mediul curat al satului până la 15 ani, vârstă la care devine posibilă educarea sentimentelor de pietate, generozitate, dreptate, prietenie, dragoste ale căror forțe există în interiorul ființei. Nu impunerea cu forța, ci prevenirea, nu sfaturile și lecțiile de morală, ci crearea situațiilor în

care copilul învață din experiență îl formează pe tânăr răbdător, hotărât, omenos, echilibrat.

Pedagogul elvețian J. H. Pestalozzi considera familia o adevărată școală a umanității, mama fiind modelul și exemplul de bunătațe, compasiune, demnitate, dragoste.

Herbart, cunoscut pentru intelectualismul concepției sale, considera că adevăratul scop al pedagogiei este cultivarea virtuții, cea mai înaltă formă de trăire morală.

Pedagogul rus K.D.Ușinski pune accent pe educarea sentimentelor și convingerilor patriotice și pe valoarea morală a muncii.

La începutul secolului XX, Ellen Key, pedagog suedez, autoarea lucrării „Secolul copilului”, a demonstrat și pledat pentru obligația morală a societății și a adulților de a respecta individualitatea și libertatea copilului.

Moralitatea muncii și spiritul cetățenesc sunt valori ale educației promovate de pedagogul german G. Kerschensteiner.

În perioada interbelică, E. Durkheim și P. Natorp, reprezentanți ai pedagogiei sociale, consideră că spiritul de disciplină și atașamentul față de grupul social sunt elementele de bază ale moralității, ale cărei pârghii sunt tendința de a imita, exemplul și receptivitatea la sugestie.

J. Dewey, reprezentant al pragmatismului progresivist, considera educația morală drept o condiție a integrării sociale. Relația dintre cunoaștere și conduită, concordanța dintre morala motivelor și morala consecințelor reprezintă probleme esențiale ale educației morale.

În cultura românească, proverbele, strigăturile, povestirile, basmele exprimă sugestiv valori morale, după cum operele lui Gr. Ureche, M. Costin, S. Cantacuzino, D. Cantemir conțin prețioase idei morale și moral - patriotice.

Contribuții importante la construirea domeniului educației morale au avut reprezentanții gândirii pedagogice românești din perioada interbelică, G. G. Antonescu, V. Ghidionescu, I. Gabrea, I.C. Petrescu, C. Narly, O. Ghibu, Șt. Bârsănescu, St. Stoian ș.a.

Astfel, G. G. Antonescu a demonstrat rolul esențial al voinței în formarea conștiinței și conduitei morale și a pledat pentru metode precum convingerea, exemplul și disciplina.

I.C. Petrescu a avut o contribuție importantă la protecția și asistența socială a săracilor, văduvelor, orfanilor, vârstnicilor, copiilor

și deficienților, recomandând fundamentarea educației pe valorile culturale și morale ale satului.

Educația și autoeducația morală, ca modalități de influențare și autoinfluențare a voinței și sentimentelor, reprezintă reperatele concepției lui C. Narly.

Gândirea pedagogică a lui O. Ghibu este centrată pe educația națională, ca educație în interesul neamului, în spiritul tradițiilor și al marilor idealuri pe care ni le impune destinul nostru.

În ansamblul concepției sale pedagogice, Șt. Bârsănescu acordă educației morale o semnificație deosebită. Aceasta are rolul de a trezi sentimentul național prin educație patriotică și de a dezvolta atașamentul față de tradițiile și cultura poporului, prin formarea cetățeanului conștient de drepturile și responsabilitățile sale.

Deși, la începuturile sale avea statut de capitol al altei discipline (filosofia), educația morală sau educația civică / educația cetățenească / educația pentru societate, indiferent de sintagma prin care este desemnată, devine ulterior o materie școlară de sine stătătoare, alături de celelalte discipline predate în mod curent.

3. Valori și modele de conduită morală

Valorile morale sunt proiectări generalizate și abstracte ale trebuințelor și aspirațiilor umane. În această categorie intră normele, ideile, idealurile, faptele concentrate în concepte precum: bine, datorie, dreptate, demnitate, umanism, responsabilitate, cinste etc.

Etimologic, termenul valoare se revendică din limba latină veche, din verbul valeo - valere, care înseamnă „a avea putere”, dar și a ajuta, a oferi/conferi putere altcuiva, a transfera putere. De altfel, Valerus, prenume frecvent în antichitatea romană, sugera, inițial, tocmai atributul de forță fizică, ulterior și morală, cu referire la persoana astfel denumită (Culda, 1982). În timp s-a produs o translație firească, de la forța fizică bărbătească, valoare privilegiată a acelor vremuri, spre forța și puterea spirituală, caracterială, morală, ca virtuți de referință pentru ființa umană. Termenul a ajuns să se refere la ceea ce îl face pe un om să fie om. În spatele ideii de virtute se află convingerea că a fi om nu este ceva dat, ci este ceva ce trebuie realizat.

Dintotdeauna, omul a angajat o puternică relație spirituală cu lumea valorilor morale. Pe de o parte, proiectându-se pe sine în lumea lor și aspirând să atingă absolutul pe care îl cuprind, pe de alta,

înțelegând că între lumea reală și cea ideală se interpun o mulțime de obstacole, între acestea, cele mai greu de depășit fiind propriile limite și slăbiciuni. La nivel simbolic, acest „conflict” s-a reflectat în mitologie, în folclor, în proverbe și maxime, în literatura sacră, în opere literare și filosofice, în artă.

Mitologia condensează idei și teorii cosmogenetice, antropogenetice, etice și estetice, în care zeii și eroii arhetipali sunt simboluri ale forțelor morale (înțelepciune, iubire, fidelitate, curaj, eroism, cinste, dar și gelozie, ură, răzbunare, invidie, viclenie, trădare). Sunt forțe supranaturale și supraumane care conduc lumea, instanțe supreme care cântăresc și judecă faptele oamenilor. În toate mitologiile (egipteană, indiană, geto-dacă, greacă și latină), divinitățile întruhidează o lume contradictorie, cu calități și defecte, în care binele și răul coexistă și se confruntă, la fel ca în lumea oamenilor.

În operele literaturii sacre regăsim profunde reflecții cu valoare persuasivă pentru morala socială. Ele oferă, pe lângă coduri de viață sacră și îndemnuri de comportare morală prin valori precum înțelepciunea, răbdarea, milostenia, dreptatea, autodisciplinarea, asceza, generozitatea, supunerea, respectul, smerenia etc.

Literatura, arta în general, oferă cel mai amplu și mai diversificat izvor de modele morale. Forța expresivă și sugestivă a acestora, creează emoții și sentimente puternice, înalță sufletul și îl apropie de absolutul estetic și moral. Aceste modele morale, prin valoarea educativă exemplară, devin repere pentru reflecția asupra vieții morale, pentru comportamentul individual.

Reflecții și modele de conduită morală se află condensate în maximele și reflecțiile filosofilor și literaților. Sistemele de gândire filosofică a moralei, oferă educației morale un temel solid. Filosofia morală a gânditorilor antici greci și romani constituie un reper pentru filosofia modernă și contemporană și are ca obiect de reflecție raportarea omului la lumea materială, la destin, la semenii, la sine, la comunitate, la ordinea statală.

Idei cu privire la ordinea morală și la exigențele educării profilului moral întâlnim în proverbe și maxime, în opere literare, în literatura sacră, în operele filosofice și pedagogice. Problematika educației morale este abordată în principalele sisteme de gândire pedagogică universală și românească. Marii pedagogi au tratat în operele lor probleme de educație morală precum: valorile morale specifice vârstelor și etapelor de dezvoltare a copiilor și elevilor, rolul

moralei în viața socială și în cea individuală, mijloacele de educației morale etc.